De Levende Natuur 107 (3):148-150 (2006)

De Levende Natuur

In de zeventiger jaren ontstond alom bezorgdheid over het behoud van de weidevogels onder invloed van de overal optredende intensivering van de landbouw. Het heeft niet mogen baten: drie decennia van beleid (de Relatienota dateert al van 1975!) hebben niet kunnen voorkomen dat Kemphaan, Watersnip, Slobeend en Zomertaling door de huidige generatie natuurbeschermers nog nauwelijks worden herkend als kenmerkend voor de eens zo rijke en unieke weidevogelgemeenschap. Dat feit stemt op zich al somber. Maar als wordt gerealiseerd dat sinds de negentiger jaren ook Grutto, Kievit en Veldleeuwerik in rap tempo uit het boerenland verdwijnen, ligt defaitisme op de loer.

Een betere toekomst voor weidevogels kan!

Theo Verstrael, Jos Hooijmeijer, Ruud van Beusekom, Bart van Tooren & Isa Schimmel

Dit Themanummer Weidevogels van De Levende Natuur wil een bijdrage leveren aan het bereiken van een duurzame toekomst voor álle Nederlandse weidevogels door de huidige kennis te bundelen, samen te brengen met praktijkervaringen en te inventariseren welke wegen open staan om het behoud van weidevogels te realiseren. Want als één ding (nog eens) duidelijk wordt, is dat alle hens aan dek moet om ook de komende generaties te laten genieten van Grutto, Kievit, Scholekster en Tureluur, maar ook van Veldleeuwerik, Graspieper, Zomertaling, Watersnip, Slobeend en Kemphaan.

De aftakeling van de weidevogelpopulaties, zowel in samenstelling als in aantallen (Teunissen, dit nummer; Scharringa & van 't Veer, dit nummer), levert meer dan genoeg redenen op om met partijen, die het beste voor hebben met de weidevogels, te zoeken naar de goede strategie en die vervolgens ook met overgave uit te voeren. Dat gebeurt natuurlijk nu ook al: de overeenstemming tussen boeren, terreinbeheerders, beleidsmakers en onderzoekers bijvoorbeeld dat de kuikenfase momenteel hét aangrijpingspunt is om de bescherming van Grutto's ter hand te nemen, lijkt een goede basis om verder te werken aan effectievere beschermingsmaatregelen.

Ruimtelijke planning

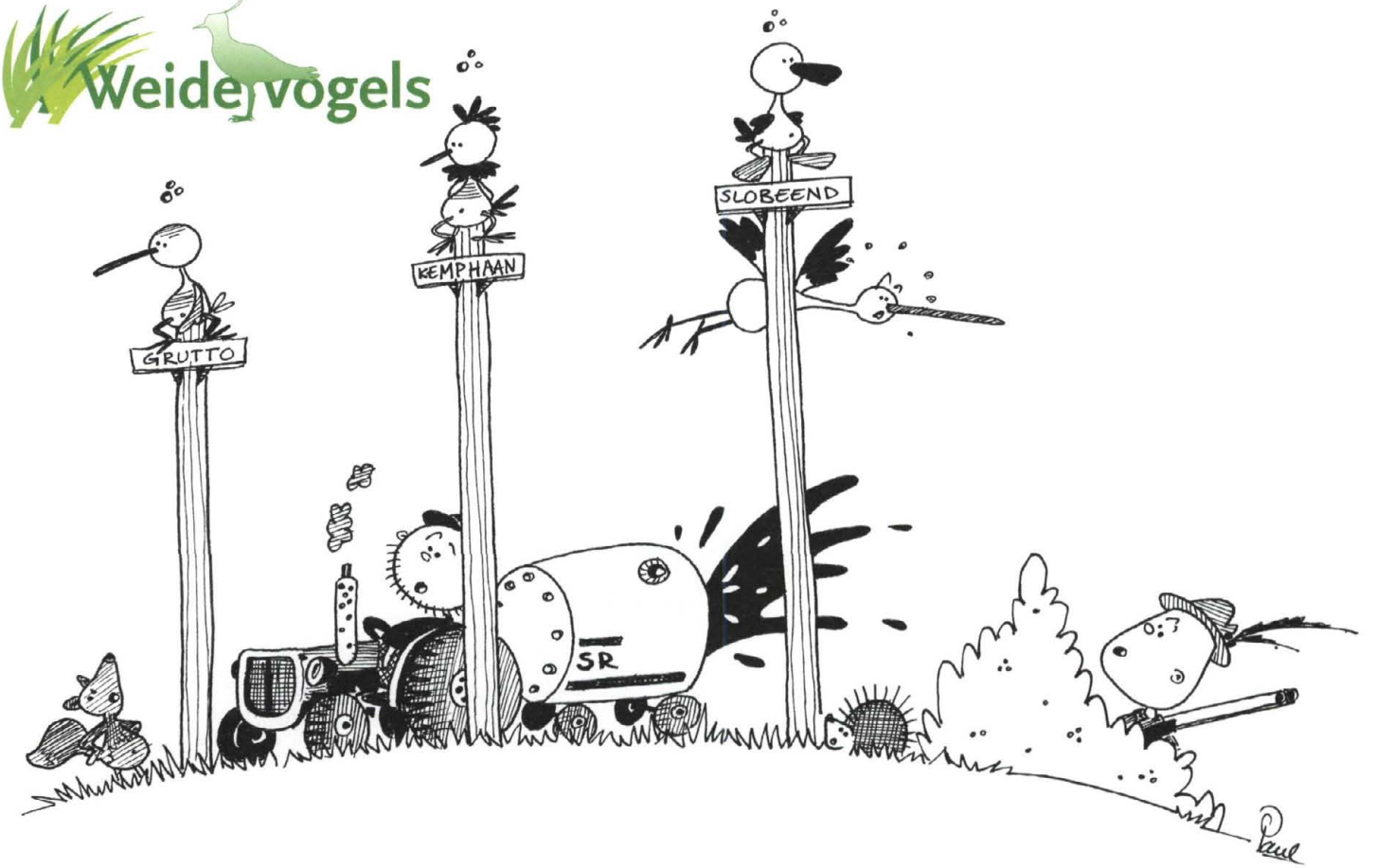
Maar alvorens gesproken wordt over het beheer zelf is duidelijk dat aan een aantal randvoorwaarden moet worden voldaan. Ruimtelijke planning van de inspanningen, op basis van potenties voor een goed broedsucces, lijkt belangrijker dan eerder gedacht (Melman et al., dit nummer) en zou een veel grotere leidende rol moeten spelen dan bijvoorbeeld de bereidheid van partijen om aan mozaïekbeheer te gaan doen. Oftewel: het beheer en de resultaten moeten weer centraal staan, in plaats van de mensen die dat beheer ter hand moeten nemen. Financiële middelen voor weidevogels dus vooral inzetten op die plaatsen waar dat ook werkelijk tot rendement leidt en voor die beheerders, waaronder uiteraard ook boeren, die dat ook daadwerkelijk waar kunnen maken. Politiek correct denken en handelen moet ondergeschikt worden aan het duurzaam behoud van weidevogels. Anders gezegd: het is toch te gek dat we het behoud van een op wereldschaal unieke levensgemeenschap op het spel zetten door gelden niet doelmatig in te zetten? De vergelijking met onze verzameling Rembrandts of Van Goghs dringt zich op maar zullen we niet verder uitwerken.

Weidevogelbeheer hoofdzaak, geen bijzaak

In toenemende mate blijkt het een moeilijke, zo niet onmogelijke opgave een agrarische bedrijfsvoering met een normaal welvaartspeil te combineren met duurzame zorg voor de weidevogels. Vooral de meer kritische soorten, incl. de Grutto, zijn aangewezen op een vorm van beheer waarbij een voldoende grote agrarische productie waarschijnlijk op nog maar weinig plaatsen haalbaar is, als dat al kan. Dan dreigt voor een effectief weidevogelbeheer het accent steeds meer weg te schuiven van de agrariërs naar de terreinbeheerders. Daarmee dringt zich natuurlijk ook hard de vraag op hoe terecht het is dat voor de agrariërs jaarlijks tientallen miljoenen euro's beschikbaar zijn, terwijl er nauwelijks goede resultaten zijn (Berendse et al., dit nummer). Het is weliswaar per hectare goedkoper dan natuurbeheer door natuurbeschermingsorganisaties (van Egmond & de Koeijer, dit nummer), maar goedkoop is dan toch duurkoop. Een saillant detail: voor weidevogelbeheer voert het ministerie jaarlijks ruim 30 miljoen euro op de begroting op (van Brederode & Laporte, dit nummer), voor het overige soortgerichte beheer is slechts 3 miljoen beschikbaar. Waarmee wel betere resultaten worden bereikt!

Let wel, ook voor veel boeren is de nog steeds doorgaande achteruitgang van de weidevogels een meer dan grote zorg. En zij voelen echt wel een grote verantwoordelijkheid om die ontwikkeling te keren. Maar te veel van de huidige pakketten voor weidevogels hebben geen of onvoldoende rendement en gelden daaraan besteed zijn vanuit de optiek van de weidevogelbescherming weggegooid geld. Alleen zware weidevogelpakketten zijn zinvol. Er dringt zich dan een harde conclusie op: agrarisch natuurbeheer, dus met weidevogels als bijproduct van de landbouw, kan alleen in voor weidevogels zeer gunstige omstandigheden en met een zwaar beheer tot voldoende resultaat leiden. Uiteraard dient dan de beloning voldoende te zijn en ook zeker te zijn dat de maatregelen effectief zijn. Er is veel voor nodig om dat te bereiken. Veelal zullen boeren met behulp van agrarische natuurverenigingen alleen een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan weidevogelbehoud mits het weidevogelbeheer de kernactiviteit is en niet een bijproduct van de landbouw. Weidevogelbeheer moet dus veelal hoofdzaak zijn, geen bijzaak. Om het in beleidstermen te zeggen: waar nu door agrariërs nog vrijwel alleen gebruik wordt gemaakt van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN) zal dat in de toekomst grotendeels via de Subsidieregeling Natuurbeheer (SN) moeten zijn om werkelijk effectief te kunnen zijn. Boeren willen graag als natuur-

De Levende Natuur 107 (3):148-150 (2006)

friese beheerders vinden oplossing voor weidevogels in oude traditie...

beschermers en hoeders van het landschap serieus genomen worden. Dat kan: boeren zijn in de eerste plaats ondernemers en dus dienen ze afgerekend te worden op prestaties. Dat geldt trouwens uiteraard voor alle beheerders die aan weidevogelbeheer doen.

Naar duurzame landbouw

Met de grote komende veranderingen in de landbouw zal zo'n beleidswijziging eigenlijk veel minder ingrijpend zijn dan het in eerste instantie lijkt. Vanuit het perspectief van milieu, landschap en voedselveiligheid is het ieder weldenkend mens duidelijk dat de huidige landbouwpraktijk op termijn volstrekt onhoudbaar is. De vraag is niet óf we naar een duurzaam werkende landbouw gaan, maar alleen wanneer we dat gaan doen (Wijffels, 2005). De huidige minister van LNV heeft zich in een dergelijke richting al eerder uitgelaten, maar heeft die woorden nog veel te weinig omgezet in daden. Een verbrede landbouw, met volop zorg voor natuur, landschap en mensen moet centraal komen te staan en de eenzijdige gerichtheid op lage prijzen en efficiency vervangen. Een deel van die beleidsombuiging zal voor rekening komen van de consument: hogere prijzen voor de eerste voedselbehoeften zijn een onlosmakelijk gevolg. In een nog steeds rijke samenleving als de onze is dat te bereiken, mits met de zwakkeren oprecht rekening wordt gehouden.

Toereikend beheer

Ook in veel terreinen van natuurbeschermingsorganisaties zijn de aantallen weidevogels de laatste decennia teruggelopen door verandering van de beheerdoelstelling (o.a. moerasontwikkeling) en ontoereikend beheer: te weinig mest, verruiging, slecht greppelonderhoud enz. Gelukkig lijkt dat de laatste jaren beter te gaan. Het weidevogelopkrikplan in Fryslân (de Boer et al., dit nummer) laat zien dat deze groep beheerders de uitdaging in elk geval wel aangaat en de weidevogels nog niet hebben opgegeven. Het is goed om daarbij aan te geven dat natuurbeheerders de natuur voorop hebben staan.

Versnippering is desastreus

Het is duidelijk dat de komende jaren zowel naar de verspilling van gelden in het weidevogelbeheer gekeken dient te worden als naar de kwaliteit van het gevoerde beheer zelf. Het is onvermijdelijk dat er een meer centrale regie komt op de uitvoering van een kwalitatief goed beheer. De verantwoordelijke beleidsinstanties, het Ministerie van LNV voorop, moeten voor gaan in de ambitie om de weidevogels in Nederland een duurzame toekomst te bieden. Planologie zal daarin weer een centraal thema moeten zijn: draag er zorg voor dat optimaal weidevogelbeheer niet versnipperd plaats vindt (zie het voorbeeld van Natuurmonumenten in Fryslân, dit nummer!) en probeer grote leefgebieden te realiseren van tenminste 5000 ha waar de omstandigheden optimaal zijn en waar geen ruimte is voor bijv. de nog steeds gestaag doorgaande verdichting van het landschap met nieuwe huizen, wegen en opgaand geboomte.
Oosterveld maar ook anderen geven in dit nummer aan dat voor dat toekomstige beheer bemesting, maaidata, waterhuishouding en mozaïekbeheer belangrijke trefwoorden zijn.

Meer onderzoek nodig

Een ander aandachtspunt betreft de betekenis van het onderzoek. Geen enkele soortgroep is de afgelopen decennia zó uitgebreid onderzocht als de weidevogels, al is niet aan alle soorten weidevogels veel aandacht besteed. En toch is de teloorgang daar en is er allerminst zekerheid welke sleutelfactoren precies in het geding zijn. Dat is geen kritiek op de onderzoekers als wel een zoveelste bewijs dat de stand van kennis geen gelijke tred kan houden met de snelle ontwikkelingen in het buiten-

De Levende Natuur 107 (3):148-150 (2006)

In extensief beweide en structuurrijke graslanden doet de Graspieper het nog goed. De soort is vrijwel verdwenen uit vroeggemaaide graslanden (foto: Ger Tik).

gebied. Samenwerking tussen instanties, zoals tussen adviesbureaus en particuliere gegevensbeherende organisaties, tussen universiteiten, agrarische natuurverenigingen en vrijwilligers (Gerritsen, dit nummer; van Paassen, dit nummer), tussen beleidsmakers en onderzoeksinstanties is harder nodig dan ooit om op basis van kennis de juiste maatregelen te nemen. Het landelijk predatieonderzoek (Schekkerman & Teunissen, dit nummer) is daarvan een goed voorbeeld. Al kunnen nog steeds vraagtekens worden geplaatst bij de betekenis van de factor predatie in de complexiteit van factoren die het voortbestaan van weidevogelpopulaties beïnvloeden. Het beeld van een couveusebeheer waarin de weidevogels alleen kunnen overleven als er stringent jacht wordt gemaakt op vossen, kraaien en eksters, zal toch niemand willen nastreven?
Daarnaast maakt het nog summiere onderzoek uit Groningen (Both et al., dit nummer) duidelijk dat we ook nog heel veel níet weten van onze weidevogels. De waarneming dat een tweedejaars Grutto naar de broedgebieden terugkeerde om een broedpoging te wagen is wellicht hét bewijs dat de urgentie voor maatregelen ongelooflijk groot is. Want nooit eerder is gezien dat tweedejaars vogels aan het broeden deelnamen. De populatie lijkt dus onder enorme stress te staan. Of is het een bewijs dat we nóg beter leren kijken? Hoe dan ook, het advies om meer te leren over de biologische parameters uit de héle levenscyclus moet meer dan serieus worden genomen. Net zo goed als het advies om de gerichtheid van het onderzoek op steltlopers als Grutto te verbreden naar andere soorten zoals Veldleeuwerik (van Beusekom, dit nummer) en Graspieper. De al jaren verarmde samenstelling van de weidevogelgemeenschap mag niet de norm worden die moet worden gehandhaafd: in het boerenland horen ook Watersnip, Kemphaan, Slobeend en Zomertaling hun plek terug te krijgen.

Het valt niet mee optimistisch te blijven over de toekomst van de weidevogels in Nederland. Toch moeten en kunnen we niet anders doen. Er zijn van zowel overheid, agrariërs, natuurbeschermingsorganisaties en onderzoekers veel inspanningen nodig om het 'grutto, grutto' en 'kiewit, kiewit' ook de komende decennia te laten klinken. Inspanningen van velen, inclusief een stevige en voorlopig structurele investering in écht effectief beleid voor de weidevogels.
Het was de bedoeling van de redactie om met dit themanummer aan dit doel bij te dragen. Over enkele jaren zullen we in staat zijn te evalueren of het doel is bereikt.

Literatuur

Wijffels, H., 2005. Natuurbescherming in de 21e eeuw: oriëntaties en keuzen. Westhoff-lezing 2005. Radboud Universiteit Nijmegen, pp. 25.

De themaredactie:

Drs T.J. Verstrael
De Vlinderstichting
Postbus 506, 6700 AM Wageningen
e-mail: theo.verstrael@vlinderstichting.nl

Drs. J.C.E.W. Hooijmeijer
Vakgroep Dierecologie
Centrum voor Ecologische en Evolutionaire Studies
Rijksuniversiteit Groningen
Postbus 14, 9750 AA Haren
e-mail: j.c.hooijmeijer@rug.nl

R.F.J. van Beusekom
Vogelbescherming Nederland
Postbus 925, 3700 AX Zeist
e-mail: ruud.vanbeusekom@vogelbescherming.nl

Dr. B.F. van Tooren
Vereniging Natuurmonumenten
e-mail: b.vantooren@natuurmonumenten.nl

Drs. H.L. schimmel-ten Kate
De Levende Natuur
e-mail: redactie@delevendenatuur.nl